

УДК 347.97

Алла Колос,*асистент кафедри права**Вінницького національного аграрного університету*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено дослідженню нового інституту в українському цивільному процесуальному праві – інституту спрощеного провадження, визначенню його правової природи, здійснено аналіз теоретичних підходів до визначення поняття спрощеного провадження, його ознак та змісту.

Ключові слова: інститут спрощеного провадження, спрощене позовне провадження, малозначні справи.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються у судовій системі та цивільному процесуальному законодавстві України, потребують наукових досліджень цілої низки проблем цивілістики. Поява нових інститутів у вітчизняному цивільному процесуальному праві, зокрема інституту спрощеного провадження, вимагає особливої уваги вчених. Адаже недостатнє практичне та теоретичне підґрунтя функціонування інституту спрощеного провадження стає причиною ускладнень під час застосування відповідних процесуальних норм. Здійснення наукових досліджень щодо з'ясування правової природи спрощеного судового провадження, вивчення практики його застосування дозволять чіткіше усвідомити призначення цього процесуального інституту, уникнути помилок суддів у ході спрощеного судового провадження, забезпечити ефективний, прозорий та швидкий захист прав і законних інтересів у цивільному процесі.

Мета статті – дослідити теоретичні аспекти нового інституту в українському цивільному процесуальному праві – інституту спрощеного провадження, визначити його правову природу, здійснити аналіз теоретичних підходів до визначення поняття спрощеного провадження, його ознак та змісту.

Аналіз досліджень та публікацій. Наукові дослідження правової природи інституту спрощеного розгляду в Україні на тепер обмежуються нечисленними статтями в періодичних виданнях, окремими розділами в підручниках та практичних посібниках.

Питання спрощеного судового розгляду розглядали такі вітчизняні науковці, як М. Вербіцька, О. Зуб, В. Комаров, В. Бобрик, І. Ізарова, Ю. Навроцька, В. Проценко, О. Ткачук, О. Угриновська, С. Фурса, О. Штефан та інші. Проте системного аналізу спрощеного

провадження українські процесуалісти ще не здійснювали, що й зумовлює актуальність даного дослідження. Дослідження порядку спрощеного судового провадження у цивільному процесі України є важливим для вдосконалення цивільного процесуального законодавства України, відповідає потребам практики та є важливим завданням розвитку вітчизняної теорії цивільного процесуального права.

Виклад основного матеріалу. Істотні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, розвиток демократії, дотримання європейських стандартів здійснення правосуддя стали причиною комплексного реформування цивільного процесуального законодавства. Законодавчі реформи торкнулися й цивільного процесуального права.

За часів незалежної України, особливо після прийняття Цивільного процесуального кодексу України 2004 р., досвід розробки та застосування спрощених проваджень почав утілюватися у цивільному процесуальному законодавстві. Так, у Цивільному процесуальному кодексі України 2004 р. було закріплено автономне від позовного наказне провадження, а також у межах позовного провадження – інститут заочного розгляду. У квітні 2016 року Рада з питань судової реформи запропонувала проект змін до Цивільного процесуального кодексу України, в якому отримує подальший розвиток диференціація цивільної процесуальної форми шляхом упровадження окремих видів спрощених проваджень [3, с. 65]. І нарешті, з прийняттям змін до Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році (далі – ЦПК) інститут спрощеного провадження стає невід'ємним складником цивільного процесу.

Інститут спрощеного провадження є новелою української цивілістики. У ЦПК визначено норми, які забезпечують його

регулювання. Метою введення спрощеного позовного провадження є забезпечення доступного та ефективного правосуддя, що стає можливим завдяки спрощенню та прискоренню судочинства. Спрощене провадження покликане забезпечити ефективність цивільного процесу, спростивши розгляд окремих категорій справ, що дозволяє зменшити судові витрати та дотриматись принципу розгляду справ у розумні строки.

У юридичній науковій літературі є велика кількість визначень понять «спрощене провадження», «спрощені судові процедури», «спрощене позовне провадження», «прискорене провадження». Однак слід зазначити, що натеper немає єдності щодо визначення правової природи спрощеного провадження.

Як вважає З. А. Папулова, спрощене провадження – це форма здійснення правосуддя в окремих категоріях цивільних справ, за якої для ухвалення рішення достатнім є наявність звуженого складу юридичних фактів та обов'язкових процесуальних дій [5, с. 21]. З цього приводу зазначимо, що авторка досить вузько підходить до спрощених процедур, ототожнюючи поняття спрощеного позовного провадження і самих спрощених судових процедур.

С. Я. Фурса зазначає, що спрощення порядку розгляду справ досить часто буває штучним і не зовсім обґрунтованим, і наголошує на тому, що спрощення може стосуватись усіх форм процесу, у тому числі і позовного провадження [7, с. 89].

Деякі науковці ототожнюють «спрощені провадження» зі «спрощеними судовими процедурами», визнаючи спрощення як модель процедури здійснення правосуддя, яка за її ідеального функціонування порівняно із загальною, також ідеально функціонуючою моделлю, дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства.

У контексті цивільного судочинства спрощене провадження розглядається як наслідок диференціації цивільної процесуальної форми, що виражається у самостійному провадженні та порядку для певних категорій справ, які позбавлені зайвих формальностей та не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних для звичайного порядку захисту прав, свобод та законних інтересів осіб [2, с. 63].

О. Ю. Зуб дає таке визначення спрощеного судового провадження у цивільному процесі: «спрощене провадження – специфічна, додаткова форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, харак-

теризується усіченим складом процесуальних правил порівняно із загальним порядком розгляду цивільних справ та закінчується постановленням особливого судового рішення». Спрощене провадження, вважає науковець, як специфічна форма розгляду спору про право цивільне і як спеціальний засіб оптимізації судочинства наділене сукупністю спеціальних ознак, які виокремлюють його з-поміж інших видів провадження [2, с. 68].

Разом із тим важливим є розмежування понять «прискорене провадження» та «спрощене позовне провадження». Зокрема, Рада Європи виходить із того, що прискорене провадження має на меті покращення здійснення правосуддя у розумні строки зі збереженням якості рішень, тобто прискорені провадження спрямовані на кращу відповідність потребам осіб, які звертаються до суду, а спрощені або примирні процедури розраховані на розгляд простих або безспірних справ. Тобто прискорене судове провадження можемо визначити як особливий вид позовного провадження, що полягає у розгляді невідкладних та нагальних справ, які пов'язані не з якісною зміною процесуальної форми, а лише з реалізацією її в більш стислі строки.

Стосовно наказного провадження в науці точаться активні дискусії. Наприклад, О. О. Штефан дотримується думки, що в наказному провадженні, з одного боку, має місце спір про право в його особливій формі, а з іншого – наказне провадження є безспірним [9, с. 46]. За наявності спору про право наказне провадження застосовувати заборонено, а безспірний характер вимог має занадто суб'єктивний характер задля визнання його таким. Тому визначати чітко встановлений перелік справ, за якими можливе застосування наказного провадження, є недоцільним, оскільки суд повинен встановлювати безспірність вимог у кожному окремому випадку.

Другим найбільш поширеним видом спрощених судових процедур є спрощене позовне провадження, яке наділене двоєю правовою природою, оскільки, з одного боку, тяжіє до документарної процедури, а з іншого – поєднує деякі елементи наказної форми захисту права.

До критеріїв допустимості спрощеного позовного провадження відносять: 1) матеріально правовий критерій, тобто майнові вимоги; 2) спеціальні критерії: документарний характер, визначеність та інші. Зокрема, Ю. Ю. Грибанов вказує на встановлення законодавчої заборони на використання спрощеного позовного провадження для

реалізації установчих та перетворювальних вимог [13, с. 23].

О. Угриновська та Г. Гембера вважають, що законодавець допустив неоднозначне найменування цього нововведення, оскільки, назвавши главу «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження», він фактично виділив спрощене позовне провадження у ще один вид судочинства, що суперечить його ознакам і правовій природі, хоча й статті, які містяться в цій главі, оперують поняттям «спрощене позовне провадження». Дослідники вважають, що у даному випадку має місце колізія процесуальних норм, оскільки з ч. 4 ст. 19 ЦПК України випливає, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду певних категорій справ, а також інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Водночас у ч. 2 ст. 274 ЦПК України зазначено, що в порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, зарахована до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у ч. 4 цієї статті. Тобто в порядку спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті й такі справи, для яких не є пріоритетним швидкий розгляд справи, що суперечить меті запровадження цієї форми позовного провадження [6, с. 85-86].

Українське цивільно-процесуальне законодавство передбачає наказне провадження як самостійний, особливий, спрощений вид провадження, що спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом. У рамках цивільного судочинства України ця судова процедура є автономною та застосовується до чітко визначеної категорії справ, що передбачені ст. 96 ЦПК України [8].

ЦПК передбачає, що у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) справи, що виникають із трудових відносин; 3) будь-які інші справи, за винятком деяких категорій (винятки окремо передбачені процесуальним законом).

Відповідно до ЦПК малозначними справами є: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, якщо малозначними їх визнає суд.

ЦПК передбачає два варіанти розгляду спорів – загальний та спрощений, що дає змогу досягти ефективного захисту тих прав, які можна віднести до малозначних. Термін «малозначні справи» доволі специфічний,

оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду. І. О. Ізарова справедливо зазначає, що «незалежно від межі віднесення спору до дрібного або малозначного, процедура їх розгляду повинна бути альтернативною до загальної процедури розгляду справ. Для захисту своїх прав особа повинна вибрати найбільш ефективний порядок – або спрощений, що дасть змогу оптимізувати витрати та час, або загальний – скористатися усіма наявними інструментами для досягнення результату. При цьому спрощення не повинно означати звуження або зменшення прав осіб, які беруть участь у справі. Альтернатива у виборі процедури розгляду справи і захисту своїх прав повинна забезпечуватися законом, узгоджуватися між сторонами та судом» [4, с. 33-34].

Висновок

Правова природа спрощених судових процедур є досить різноманітною і на тепер недостатньо дослідженою.

Спрощене провадження – це особлива, додаткова форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, має певні процесуальні правила, відмінні від загального порядку розгляду цивільних справ.

Загальними підставами застосування спрощених проваджень слід вважати безспірність вимог чи малозначність справ, що і породжують їх особливості, такі як: 1) відсутність потреби у присутності сторін, оскільки документи, що подаються як підтвердження заявлених вимог, є строго у письмовій формі; 2) відсутність потреби у проведенні судового засідання, в тому числі підготовчого. 3) незначна вартість. Усі ці особливості спрощених форм проваджень сприяють оптимізації цивільного судочинства.

Можна виділити основні ознаки спрощеного судового провадження у цивільному процесі:

1) особлива процесуальна форма, що зумовлена потребами оптимізації цивільного судочинства;

2) добровільність застосування зацікавленими особами;

3) передбачені процесуальним законодавством два особливі критерії допуску даних спорів до розгляду в спрощеному провадженні: безспірність вимог або малозначність справи.

4) спеціальний режим застосування доказів (документарне провадження, неможливість застосування інституту забезпечення доказів тощо);

5) особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою.

Список використаних джерел:

1. Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.15. Томск, 2007. 32 с.

2. Зуб О. Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 131. с. 62-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_9 (дата звернення: 01.03.2019).

3. Зуб О.Ю. Спрощені провадження у цивільному судочинстві: питання конвергенції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 5. С. 63-70.

4. Изарова І.О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. *Право України*. 2016. № 8. С. 33-34.

5. Папулова З.А. Ускоренные формы рассмотрения дел в гражданском судопроизводстве : монография. Москва: Инфотропик Медиа, 2014. 26 с.

6. Угриновська О., Гембера Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85-89.

7. Фурса С.Я. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика. *Право України*. 2011. № 10. С. 89-98.

8. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15_32 (дата звернення: 01.03.2019).

9. Штефан О. Наказне провадження у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 1. С. 44-48.

Стаття посвячена дослідженню нового інституту в українському громадянському процесуальному праві – інституту спрощеного виробництва, визначенню його правової природи, здійсненню аналізу теоретичних підходів до визначення поняття спрощеного виробництва, його ознак і змісту.

Ключевые слова: институт упрощенного производства, упрощенное исковое производство, незначительные дела.

The article is devoted to the study of a new institute in the Ukrainian civil procedural law - the institute of simplified proceedings, definition of its legal nature, an analysis of theoretical approaches to the definition of the concept of simplified proceedings, its features and content.

Key words: institute of simplified proceedings, simplified proceedings, minor cases.

